

Отці Церкви і язичницькі автори про скорботу й розраду

МАГДАЛЕНА КШЕПТОВСЬКА

6 БЕРЕЗНЯ 2019

Авторка цього тексту втратила двох дітей у трагічній аварії. Писання дисертації про втішальні листи Отців Церкви допомогло їй трохи погамувати ті «рани, які, зрештою, ніколи остаточно не зціляться на цій землі».

Beatrice Bandiera

Страждання батьків, які втратили дітей, завжди вважали особливо болісними й нестерпними. Тут виникає проблема пошуків розради й потреби ділитися нею з тими, хто страждає. Вона походить як із Євангелія, бо це важливий елемент практикування любові до ближнього, так і зі звичайного прагнення серця, бажання надати дружню допомогу, пораду й підтримку. Стражденним потрібно підказати дорогу – а дорога завжди пов'язана з часом. Має минути певний час, аби осмислити ситуацію, необхідно відійти на певну відстань, аби здобути можливість просто мислити.

Християнська розрада після смерті дитини стала предметом моєї дипломної праці. Робота над цим текстом була надзвичайно важлива для пошуків моєї власної втіхи, шляху до виходу, якогось проблиску світла в пітьмі відчаю. Я глибоко пережила зустріч із тією педагогікою, до якої вдавалися Отці Церкви, з мудрістю й досвідом їхніх послань. Багато думок звідти несло розраду й стало для мене справжнім відкриттям.

Найважливішими джерелами, із якими мені довелося працювати, були втішальні послання Отців Церкви, адресовані батькам після смерті їхніх дітей (Єронім, Василій, Ніл Анкирський, Феодорит Кирський, Паулін Ноланський, Августин), а також аналогічні язичницькі послання, які здебільшого писали філософи-стоїки (Сенека, Цицерон, Аполлоній Тіанський – філософ-неопіфагорієць, Плутарх – мораліст-платонік). Античні письменники були літературним підґрунтям для християнських, і порівняння цих документів дозволило особливо відтінити думки й аргументи церковних аторів. Можна побачити, який абсолютно новий вимір надало християнство як поглядам на смерть, так і втішальним аргументам.

Утішання людини, зануреної у страждання, поширене в багатовіковій епістолографічній традиції. Уже стародавні язичницькі письменники, використовуючи форму розрадних листів, намагалися допомогти батькам, які втратили дитину. Християнський заклик святого Павла – «Радуйтеся з тими, що радуються; плачте з тими, що плачуть» (Рим 12, 15) – від самого початку сприйняли християнські автори, втішаючи й закликаючи виявити любов до ближнього через співчуття, допомогу і присутність поруч. На початку пошуку матеріалів заспокоєнням і допомогою для мене були листи язичницьких філософів. Я знайшла в них братерство у стражданні, єдність долі, необхідність подолання відчаю – однак тільки до певної міри. Невдовзі стало відчутно, що чогось бракує. Язичницькі автори не виходили поза межі співчуття й опанування себе, поза людський і земний вимір. Вони керувалися стоїчним методом – запанувати над собою, не дати відчаєві подолати себе. Це вчення спонукає змиритися з втратою й розлукою раз і назавжди.

Отці Церкви ж пишуть про вічне життя. Я пригадую, якою дивовижною звісткою – попри всю очевидність – це стало для мене. Завдяки власному досвіду я неначе наново прочитала її – бо

тепер вона безпосередньо стосувалася мене. Вічне життя є, є зустріч після смерті, можливі якісь нові стосунки з дітьми! Усе набуло іншого, слушного сенсу й виміру. Церковні автори запропонували щось значно більше, аніж просто забути та змиритися з долею. Їхня пропозиція була нескінченно глибша. Динаміка християнської розради несла велику надію, влучала в серце, відкривала інші перспективи, тоді як утішальні листи язичницьких авторів залишалися «пласкими», не виходили поза межі земного життя, скеровували неначе навпомацки, були співчуттям самим у собі. Безперечно, однак, що й одні, і другі втішали з доброї волі, від щирого серця, прагнучи допомогти.

Церковні автори запропонували щось значно більше, аніж просто забути та змиритися з долею. Динаміка християнської розради несла велику надію, влучала в серце, відкривала інші перспективи.

Щоб розрадити листом, треба не тільки добре розуміти людську природу, а й – а можливо, передусім – вказувати на певну і слушну дорогу. Зрозуміло, що стражденні батьки зосереджені в думках і почуттях на дитині, яку втратили. Людина, однак, має дивитися у майбутнє, бо минуле, сьогодення й майбутнє єднаються в ній. Для роботи над своїм майбутнім людині потрібні знання, свідомо обраний шлях та інструменти для формування цього майбутнього.

Утішальні послання Отців Церкви варто читати як єдине ціле, яке з педагогічних міркувань розділене на дві частини: перша – це розрада після втрати дитини, друга – заохочення піднятися над відчаєм, тлумачення сенсу християнської надії й дороги, якою має пройти кожна людина. Це дорога еволюції до майбутнього, тому що без майбутнього людина не може жити. Якщо вона живе тільки минулим, то падає. Структура послань пропонує саме таку педагогіку «зцілення». Тому можна розділити втішальні аргументи, які містяться в посланнях, на дві групи, що приблизно відповідають двом етапам розради.

Перший етап – це час після смерті дитини, коли через тупий біль розпадається світ і зупиняється час. Це страждання заважає будь-якому раціональному аналізу, розум затьмарений, а всі зусилля спрямовані на те, аби батьки впоралися з першим шоком. Єдине, що тут можна зробити, – це плакати разом зі стражденими батьками й намагатися заспокоїти їхній перший біль. Тривалість цього періоду різна й залежить від багатьох факторів.

Друга група аргументів стосується наступного етапу, коли батьки, побачивши, що життя триває попри все, мусять зробити зусилля жити далі. Тоді вони починають шукати обґрунтування своїх страждань, сенс життя й смерті. Їм уже вдається аналізувати свій болючий досвід. Зрештою терапія розради має привести їх до прийняття й розуміння аргументів віри й надії.

Різниця між тематикою Отців Церкви і язичників виразно помітна. Отці пишуть про потребу плачу, усвідомлення факту смерті, універсальність умирання, перші спроби отямитися, тугу за померлою дитиною; оспівують чесноти покійного; радять, як позбутися відчаю, і вказують на чинники, які допомагають отямитися; говорять про надію, що походить із віри, боротьбу з відчаєм, набуття правильного ставлення під впливом віри, розраду, народжену з віри у Воскресіння; наголошують на цінності молитви, єдності та спілкуванні з померлими дітьми; нагадують про життя дитини як дар.

Послання язичницьких авторів натомість стосуються інших тем: вони апелюють до раціонального мислення; говорять про цінність життя, про ранню смерть як звільнення від світу та про майбутнє життя, виявляючи есхатологічні інтуїції; пишуть про намагання подолати відчай, боротьбу зі смутком, прагнення поводитися бездоганно, співчуття і співстраждання; вказують на смертність і нетривалість людської природи, універсальність людської долі; прославляють пам'ять померлої дитини; трактують розраду як терапевтичне лікування на шляху до досконалості.

Педагогіка розради, до якої вдавалися Отці Церкви, полягала в тому, аби стати супутниками батьків на шляху аж до самого дна відчаю, співстраждати з ними, глибоко розуміти їхній біль.

Як бачимо, автори по-різному дивляться на цю ситуацію. Язичники говорять про розум, шукають виходу в собі, пропонують доброзичливі поради мудреців. Отці Церкви ж наголошують на християнській вірі в Божу любов і допомогу, на допомозі ближніх. Наслідком іншого розуміння есхатологічних обіцянок стає інша розрада. Проте варто звернути увагу й на численні аналогії, адже обидві категорії листів стосуються того самого – розради батьків, які страждають після смерті дитини, і визначення шляхів виходу з відчаю. Язичницькі втішальники були майстрами слова, настроїв, духовними поводитирами, цілителями й наставниками. У їхніх листах – бодай завдяки порівнянням із долею інших людей, заклику до мобілізації для

подолання горя, красивим картинам есхатологічного майбутнього – адресати, безумовно, знаходили розраду. Вони були виховані в тій самій філософії (наприклад, стоїцизмі) та вірили в те, що писали наставники. Звісно, для християн ці аргументи не були достатніми, хоча й могли відігравати терапевтичну роль.

Педагогіка розради, до якої вдавалися Отці Церкви, полягала в тому, аби стати супутниками батьків на шляху аж до самого дна відчаю, співстраждати з ними, глибоко розуміти їхній біль. Християнські автори знали, що це лише початок дороги до полегшення. Долаючи крок за кроком шлях розради й вірячи, що лише в союзі з Богом людина знаходить істинну втіху, вони неначе за руку провадять нездатних витримати тягар втрати батьків і показують їм справжні істини, які містить Одкровення. Ця терапія, вкорінена у християнській надії, мала допровадити до живої віри в істину Воскресіння, сопричастя святих і зустрічі з померлими дітьми через Таїнство Євхаристії.

Порівнюючи листи язичників і християн, ми бачимо новий, інший погляд на смерть і вічне життя, який принесло Об'явлення. Так зростає певність, що глибинну правду про життя і смерть «можна побачити лише очима віри». Віра у Воскресіння надавала життю нового виміру, відкриваючи його до вічності, бо перетворювала таємницю смерті на таємницю життя.

Думки, відомі нам із патристичних текстів, містяться і в літургійному житті Церкви, як-от в обрядах поховання дітей. У межах літургійної реформи їх було інтегровано до Меси, спеціально присвяченої померлим дітям; це стало ще одним доказом того, що смерть дитини – одне з найстрашніших лих, які можуть спіткати людину. Вражає схожість тем і формулювань, до яких вдаються Отці Церкви, й обрядів поховання дітей. У літургійних текстах ідеться «про милосердного Бога, Отця кожної розради», «про надію, що походить із Христової любові та Його Воскресіння», про «подяку за дар життя дитини і за дар Хрещення, через який померлий став дітям Божим»; вони також містять прохання до Бога «про зміцнення у вірі, розраду в стражданні й відновлення рівноваги духу» та висловлюють певність у «зустрічі з померлою дитиною на небесах і її молитві за усіх живих на землі».

Похоронні літургійні молитви висловлюють надію на воскресіння й зустріч на небесах: вони надзвичайно відповідають духові послань Отців Церкви. У молитві прощання з померлою дитиною читаємо: «Отче нескінченного добра, у Твої руки ми віддаємо нашого маленького брата (нашу маленьку сестру) і твердо віруємо, що разом з усіма, хто помер у Христі, він (вона) долучиться до Його Воскресіння. Дякуємо Тобі за життя, яке Ти дарував цій дитині, і за великий дар хрещення, через який перед ним відкрилася брама раю. Боже, милосердно вислухай наші молитви, і нам, хто залишився на землі, дай сили, аби ми втішали одне одного словами віри, аж поки не зустрінемося у Христі й назавжди не поєднаємося з Тобою і з нашим

братом (нашою сестрою). Через Христа, Господа нашого. Амінь».

МАГДАЛЕНА КШЕПТОВСЬКА

6 БЕРЕЗНЯ 2019

Warning: count(): Parameter must be an array or an object that implements Countable in
/home/kairosbo/verbum.com.ua/www/wp-includes/post-template.php on line **284**